

dr hab. Anna Bolek
anabolek@interia.eu

Kraków, 7 maja 2019 r.

Recenzja dorobku naukowego doktora Maksima Duszkina w postępowaniu habilitacyjnym wszczętym w dniu 20 listopada 2018 roku w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo

I. Ocena osiągnięć i aktywności naukowej

Dr Maksim Duszkin jest z wykształcenia polonistą. Dwustopniowe studia polonistyczne odbywał w Wilnie i w Warszawie. W 1999r. ukończył czteroletnie studia licencjackie w Uniwersytecie Wileńskim (stopień litewski bakalaureas), a w 2001r. na Wydziale Polonistyki UW po ukończeniu studiów magisterskich uzyskał tytuł magistra w zakresie językoznawstwa i literaturoznawstwa. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa otrzymał w Instytucie Sławistyki PAN na podstawie rozprawy "Wykłádники przybliŹoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim". Promotorem pracy była dr hab. ElŹbieta Janus, recenzentami prof. dr hab. Andrzej Bogusławski i prof. dr hab. Violetta Koseska-ToszeŹwa. Od roku 2009 dr M. Duszkin jest zatrudniony w Instytucie Sławistyki PAN w Warszawie – obecnie na stanowisku asystenta, do czerwca 2018r. na stanowisku adiunkta.

Wykaz prac naukowych, które ukazały się drukiem po uzyskaniu stopnia doktora, obejmuje podoktorską monografię książkową zatytułowaną "Wykłádники przybliŹoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim" (2010r.) i 12 artykułów – w tym sześć tekstów samodzielnych i sześć tekstów we współautorstwie (z jednym lub dwoma współautorami). Po zapoznaniu się z treścią wskazanych artykułów mam jednak wątpliwości, czy aby ich liczba nie jest zawyŹzona, gdyŹ nie mam pewności, czy ta sama praca w dwóch wersjach językowych może być uznawana za dwie oddzielne pozycje, o czym niŹej.

Habilitant porusza się właściwie w dwóch obszarach tematycznych – samodzielnie w wykłádnikach przybliŹoności adnumeratywnej, które bada pod kątem semantyki i pragmatyki, a w towarzystwie współautorów w językoznawstwie korpusowym i leksykografii elektronicznej. Wyłomem sÁ tu dwie publikacje – ciekawy artykuł poświęcony przekłádom na język polski rosyjskiego wyrazu бакалея oraz (we współautorstwie z Z. Kłosem) studium o rosyjskich materiałach w dolnołuŹyckim słowniku ArnoŹta Muki.

Artykuły traktujące o wykładnikach przybliżoności (trzy w języku angielskim, jeden w polskim, jeden w rosyjskim) bazują w dużej mierze na monografii podoktorskiej i pod względem materiałowym i w aspekcie teoretycznym, a ich wtórnego statusu nie może zmienić ani angielska szata językowa, ani lista prestiżowych czasopism, na których łamach były zamieszczane (por. np. *Concerning Exponents of Adnumeral Approximation in Polish and Russian* (2009), *Exponents of Adnumeral Approximation Polish and Russian* (2009) i odpowiednie passusy w monografii podoktorskiej).

Artykuły z zakresu językoznawstwa korpusowego i leksykografii elektronicznej związane są z pracą w Zespole Semantyki IS PAN kierowanym przez prof. dr hab. V. Koseską-Toszewą. Zespół ten opracowywał trójjęzyczny słownik polsko-bułgarsko-rosyjski na bazie elektronicznego korpusu równoległego, którego współtwórcą był dr M. Duszkin. Realizacja zespołowego projektu badawczego zaowocowała pięcioma artykułami autorstwa dwóch lub trzech autorów, wśród których znajdujemy nazwisko Habilitanta. Swoją część procentową szacuje on na 20-30-50%. Nie chciałabym być posądzona o zbytnią drobiazgowość, ale tu mam pewne kłopoty z liczeniem. Wprawdzie artykułów jest 5, ale jeden tekst występuje w polskiej i rosyjskiej wersji językowej pod różnymi tytułami (*Теоретические и методологические аспекты создания польско-болгарско-русского словаря* [2012] i *Słownikowe kłopoty (na podstawie tworzonego przez zespół Polsko-bułgarsko-rosyjskiego słownika* [2013]) – zaś trzy publikacje anglojęzyczne w zmienionej konfiguracji powielają te same treści i operują tym samym materiałem egzemplifikacyjnym, powtarzając nawet niezbyt fortunne przykłady (czy odpowiednikiem bułg. *тежка авария* (на бензиностанция), ros. *крупная авария* (на бензозаправке) jest polsk. *ciężka awaria* (na stacji benzynowej)? Usprawiedliwienia takiego stanu rzeczy szukałabym może w chęci rozpowszechnienia, a nie pogłębienia, nowatorskiej koncepcji stworzenia słownika wielojęzycznego przez publikację artykułów w czasopiśmie z listy ERIH.

Publikacje zespołowe dotyczą zagadnień związanych z wypracowaniem metod i zasad opisu leksykograficznego słownika trójjęzycznego (język pośrednik, struktura haseł słownikowych, ich układ oraz gramatyczna, syntaktyczna i semantyczna charakterystyka klasyfikatorów). W przykładowych próbkach kolumnowego układu haseł w poszczególnych publikacjach objaśniane są te same leksemy w szyku przestawnym w zależności od tego, jaki język miałby być językiem wyjściowym. Ostatecznie, jak pokazuje wydanie pierwszego tomu *Leksykonu odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (w zmienionej koncepcji i zespole autorów), arbitralnie za język wyjściowy uznano język rosyjski.

Oprócz artykułów omówionych wyżej dr M. Duszkin wygłosił 4 referaty (również we współautorstwie) na konferencjach naukowych i napisał jedną recenzję. Ponadto Habilitant brał udział w charakterze wykonawcy w dwóch międzynarodowych projektach badawczych MONDILEX i CLARI ERIC opracowując korpusy równoległe polsko-rosyjskie i polsko-ukraińskie.

Przy ocenie przedhabilitacyjnego dorobku naukowego dr M. Duszkin moją obiektywne wywołuje skromna liczba publikacji, ich jednostajna powtarzalność oraz słabe zróżnicowanie metodologiczne i tematyczne. W zasadzie twórczość naukowa Habilitanta jest dwutematyczna, poziom jego aktywności naukowej niewysoki, co nie pozwala widzieć w nim naukowca o rozległych horyzontach badawczych.

II. Ocena osiągnięcia stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej

Jako główne osiągnięcie naukowe dr M. Duszkin zgłosił publikację książkową pt. *Лингвистическая идея числительного в русских грамматиках XVIII-XIX веков*, Warszawa 2018, ss. 296. Praca w języku rosyjskim.

Już na wstępie trzeba podkreślić, że zawartość treściowa książki jest o wiele obszerniejsza, niż sugerowałby jej tytuł. W rzeczywistości problematyka zakreszona w tytule mieści się w jednym (siódmym) rozdziale monografii *Числительное в русских грамматических работах XVIII-XIX вв.*, ss. 143-259.

Ogólnie praca obejmuje trzy bloki tematyczne: 1) część teoretyczną (rozdz. II i IV), 2) część przeglądową prezentującą status liczebnika w gramatykach cerkiewnosłowiańskich, rosyjskich i pracach językoznawczych XVI-XXw. (rozdz. III, VI, VII) oraz 3) ekskurs historyczny obrazujący kształtowanie się liczebników rosyjskich jako części mowy (rozdz. V). Monografię otwiera wstęp, w którym autor przedstawia założenia metodologiczne i materiał badawczy, zamyka ją zakończenie podsumowujące raczej część przeglądową monografii, niż jej całość.

Temat, którego opracowania podjął się Habilitant, należy w slawistyce do tematów trudnych, skomplikowanych i ostatecznie nierozstrzygalnych, gdyż liczebniki stanowią klasę wyrazów gramatycznie różnorodnych, a semantycznie względnie jednolitych i jednocześnie wciąż podlegających ewolucji są odporne na wszelkie próby kategoryzacji i klasyfikacji. Autor doskonale zdaje sobie sprawę z tych problemów i zapewne ta jego świadomość uwarunkowała taką, a nie inną kompozycję książki. Jej trzon zasadniczy – ujęty w tytule – został poprzedzony rozważaniami teoretycznymi i uściśleniami metodologicznymi opartymi

na lekturze współczesnych rosyjskich opracowań językoznawczych, gramatyk akademickich, podręczników szkolnych i uniwersyteckich próbujących w taki, czy inny sposób usytuować liczebnik w systemie części mowy. Sporo uwagi badacz poświęca tu także problemom ogólnojęzykoznawczym związanym z niejednoznacznością wciąż teorią części mowy. Krytyczna prezentacja różnych stanowisk stała się punktem wyjściowym do sformułowania własnych rozwiązań i określenia tego, czym jest rosyjski liczebnik i jakie są jego granice. Spośród wielu dyskusyjnych określeń pojęcia liczebnika opartych na kryteriach bądź semantycznych, bądź morfologicznych czy składniowych, dr M.Duszkin jest skłonny wybrać kompleksowe podejście eksponując na pierwszy plan charakterystykę gramatyczną, nazywaną przez niego morfosyntaktyczną. Uwzględnia ona syntaktyczną łączliwość liczebników z rzeczownikami i polega na kontraście (może lepiej opozycji?) przypadków mianownik-biernik : przypadki zależne, tzn. w M-B liczebniki rządzą rzeczownikiem (*пять книг*), w pozostałych przypadkach przystosowują się do liczebnika na zasadzie związku zgody (*пятью книгами*), ponadto pozbawione są fleksyjnej kategorii liczby i w większości kategorii rodzaju. Takim sposobem w klasie liczebników (około 50 leksemów) znalazły się leksemy tradycyjnie zaliczane do liczebników głównych, zbiorowych, *полтора* i nieokreślone typu *несколько*, *столько*, ale ściśle jądro według badacza stanowią tylko liczebniki główne – jednostki ciągu arytmetycznego od 2 do 900 – odznaczające się wyrazistą semantyką (a jednak!) i określoną łączliwością. Jednak o tym, że zaproponowana klasyfikacja nie ma i mieć nie może charakteru uniwersalnego świadczą "dodatki" do rozdziału wyjaśniające użycie liczebników przy tzw. rzeczownikach żywotnych i połączenia 2,3,4, *оба* i *полтора* z rzeczownikami. Ponadto warto zauważyć, że podrzędność liczebnika w strukturze grupy imiennej liczebnikowo-rzeczownikowej wobec jego niejednoznaczności jako części mowy nie jest oczywista i w związku z tym różnie interpretowana jest w literaturze przedmiotu (czy rzeczownik narzuca końcówkę przypadkową liczebnikowi, czy też dzieje się na odwrót?).

Zaprezentowane przez Autora rozumienie liczebnika jako części mowy mimo pewnych nieścisłości wynikających ze sprzeczności formalnych, semantycznych i syntaktycznych tej niepokornej klasy leksemów stanowi kolejną i zapewne nie ostatnią próbę ich kategorialnego ujarzmienia.

Przedstawiwszy bazę teoretyczną i stan współczesnych badań nad teorią części mowy i liczebnikiem w szczególności, dr M.Duszkin przystępuje do części zasadniczej, gdzie podejmuje próbę retrospekcji i drobiazgowo analizuje rozwój koncepcji liczebnika zawarty w osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych gramatykach rosyjskich, nie omijając najstarszych wschodniosłowiańskich traktatów gramatycznych Ł.Zizaniego i M.Smotryckiego, którzy po

raz pierwszy użyli terminu *имя числительное*. Takie retrospektywne ujęcie kompendiów gramatycznych odzwierciedlających różny stopień świadomości lingwistycznej pozwoliło pokazać ewolucję poglądów na grupę leksemów obejmowanych terminem liczebnik. Dr M. Duszkin wnikliwie na tle ówczesnych teorii części mowy prześledził kształtującą się koncepcję liczebnika analizując chronologicznie piętnaście traktatów gramatycznych autorów znanych i zapomnianych (m.in. M.Łomonosowa, N.Griecza, A.Wostokowa, G.Pawskiego, P. Sokołowa) oraz podręczników szkolnych, w których krystalizowała się nie tylko koncepcja liczebnika, ale poglądy na język jako system. W analizowanych pracach liczebnik traktowany był kontradiktoryjnie, a zmiany kryteriów w systematyzacji elementów języka (od znaczenia do formy lub od formy i składni do znaczenia) powodowały, że liczebnik ze względu na swoje właściwości oscylował między imieniem (rzeczownikiem), a przymiotnikiem lub ze względu na swoje znaczenie traktowany był jako odrębna klasa leksemów. Rozumienie statusu liczebnika jako odrębnej części mowy odnotował Autor w pracach I. Ornatowskiego i G. Pawskiego, chociaż to pojęcie różni się znacznie od interpretacji współczesnych. W konkluzji badacz stwierdził, że "w połowie XIX stulecia językoznawstwo rosyjskie uświadomiło sobie istnienie liczebnika jako osobnej części mowy, ale nadal nie było w stanie ani określić, na czym polega jej specyfika gramatyczna ani zaproponować ścisłych kryteriów, które pozwoliłyby ustalić jej granice".

Przedstawiona dogłębna analiza tekstów gramatycznych obrazuje linię rozwojową koncepcji *liczebnik* z jej meandrami i sprzecznościami poczynając od pierwszych opisów intuicyjnych lub wzorowanych na tradycji grecko-łacińskiej przez koncepcje przejmowane od poprzedników i różnorodnie modyfikowane aż do nie pozbawionych kontrowersji ujęć bardziej współczesnych.

Niewątpliwą zasługą Autora w przekazywaniu przeciwnych poglądów i skomplikowanych treści jest jego umiejętność syntezy, logiczny tok wykładu nie stroniący od nawiązań oraz przejrzystość stylu. Referowane kwestie i prezentowane poglądy ujmowane są synoptycznie, co bardzo ułatwia lekturę, chociaż w tak obszernej przekrojowej monografii przydałby się indeks nazwisk i indeks rzeczowy. Tym bardziej wydają się one konieczne, że graficzna strona książki pozostawia wiele do życzenia (nie wino to wszakże Autora!). Druk jest błądy, a cytaty i odsyłacze, których Autor nie szczędzi i przenosi obszerne i ciekawe komentarze poza tekst właściwy, drukowane są tak mikroskopijną czcionką, że do książki wydawnictwo powinno było dołączyć lupę.

Jako historyka języka ujęło mnie to, że dr M. Duszkin nie skąpi oryginalnych cytatów z analizowanych traktatów gramatycznych (może niekiedy jednak zbyt przydługawych), co nie

tylko pozwala przybliżyć sposób myślenia ówczesnych gramatykarzy, ale stwarza też okazję do, jak celnie ujął to Th.Kuhn, "odtworzenia przestarzałych sposobów lektury przestarzałych tekstów". (Dwa bieguny, Warszawa 1985, s.13). Ponadto chciałabym zwrócić uwagę na jeszcze szerszy wymiar monografii. Wprawdzie prezentuje ona tylko niewielki wycinek z historii nauki o języku, ale przez ów pryzmat charakteryzuje ogólnie historyczne koncepcje opisu języka i kształtowanie się terminologii językoznawczej, dzięki czemu otrzymujemy pełniejszy obraz ewolucji rosyjskiej myśli językoznawczej.

W mojej ocenie monografia stanowi pozycję wartościową i z pewnością zajmie niepoślednie miejsce wśród publikacji poświęconych liczebnikom słowiańskim.

Monografię doktora Maksima Duszkina *Лингвистическая идея числительного в русских грамматиках XVIII-XIX веков* uważam za publikację w pełni odpowiadającą kryteriom *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym*.

III. Ocena pozostałego dorobku

Zakres pozostałego dorobku może nie jest zbyt szeroki, ale uwzględnić należy, że dr M. Duszkin zaznacza swoją obecność w różnych dziedzinach okołonaukowych. Dwukrotnie uczestniczył w organizowaniu konferencji międzynarodowych – w konferencji "Tożsamość Słowian dawniej i dziś" był sekretarzem komitetu organizacyjnego. Ponadto jako członek Zespołu Semantyki IS PAN brał udział w organizowaniu warsztatów i spotkań roboczych z instytucjami zagranicznymi – Instytutem Matematyki i Informatyki BAN oraz Instytutem Lingwistyczno-Informatycznym Ukraińskiej AN.

Habilitant ma także niejako doświadczenie dydaktyczne. Jako opiekun pomocniczy sprawował pieczę nad jedną rozprawą doktorską. Natomiast w Studium Doktoranckim IS PAN prowadził konwersatorium z technologii komputerowych w lingwistyce i innych dyscyplinach humanistycznych oraz opracował obszerny rozdział poświęcony korpusowi języka rosyjskiego w *Praktycznym przewodniku po korpusach języków słowiańskich* pod redakcją M.Hebał-Jezierskiej, Warszawa 2014. Tekst ten ma walory nie tylko informacyjne, ale w dużym stopniu użyteczne, gdyż praktycznie zaznajamia ze specyfiką pracy z elektronicznymi zasobami tekstowymi. Trzeba podkreślić dydaktyczne umiejętności Autora, który przystępnie i rzeczowo potrafił przekazać szereg przydatnych wskazówek ułatwiających korzystanie z korpusu. Tutaj też odnotować trzeba opracowanie przez doktora M. Duszkina strony internetowej projektu finansowanego *Język polski w prasie i innych źródłach pisanych w początkach sowietyzacji Ukrainy (lata 20. i 30. XX wieku*.

Dr M. Duszkin angażuje się także w prace redakcyjne. Był redaktorem językowym tekstów rosyjskich i białoruskich w czasopiśmie "Adeptus", a od roku 2014 pełni funkcję sekretarza redakcji prestiżowego czasopisma "Acta Balto-Slavica" (ERIH).

W swoim dossier Habilitanta umieszcza listę sześciu tłumaczeń tekstów naukowych: z języka rosyjskiego (Ju. Apresjan, J. Łotman), litewskiego i z polskiego na rosyjski.

Może osiągnięcia Habilitanta poza dziedziną stricte naukową nie są zbyt spektakularne, ale ich wielokierunkowość rekompensuje w pewnym stopniu niedostatki przedhabilitacyjnego dorobku naukowego. Niewątpliwie wypada ocenić je pozytywnie i potraktować jako wsparcie w staraniach o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.

IV. Konkluzja

Biorąc pod uwagę przedstawioną w Autoreferacie całość osiągnięć doktora M. Duszkiną, uważam, że jego działalność naukowa, organizacyjna, dydaktyczna i popularyzatorska stanowi wkład w językoznawstwo słowiańskie. O wartości dorobku naukowego według mnie decyduje głównie monografia habilitacyjna, potwierdzająca jego potencjał naukowy. Jest ona dziełem oryginalnym i dojrzałym naukowo, wpisującym się harmonijnie w historię językoznawstwa wschodniosłowiańskiego. Natomiast moje poważne wątpliwości budzi nader skromny podoktorski dorobek naukowy Habilitanta. Jednak za jego pozytywną oceną może przemawiać szeroki profil slawistyczny jego prac (język bułgarski, polski, rosyjski, dolnołużycki) oraz duża rozpiętość chronologiczna – równie swobodnie porusza się on w materiale historycznym (vide monografia habilitacyjna) co w językoznawstwie współczesnym i nowoczesnych technologiach informatycznych, które nie tylko praktycznie wykorzystuje w swoich badaniach (korpusy i słowniki elektroniczne), ale i dydaktycznie popularyzuje.

Wobec powyższego popieram wniosek o nadanie doktorowi Maksimowi Duszkinowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo.

/dr hab. Anna Bolek/